

Эла Дзюкава
Тацяна Кабрэжыцкая

ФАЛЬКЛАРЫСТЫЧНЫ КАМПАНЕНТ ШМАТАСПЕКТНАЙ СЛАВІСТЫЧНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЁКРАЇНСКАГА ПАЭТА МІХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРЫ

Міхайла Драй-Хмара (1889 – 1939) вядомы ў культурнай прасторы Беларусі найперш праз сваю апантаную любоў да творчасці Максіма Багдановіча. І не дзіўна, бо ўкраінскі майстар паэтычнага слова ўзнавіў сродкамі роднай украінскай мовы зборнік Багдановіча «Вянок» (1929). Больш таго, ён актыўна выступаў як даследчык Багдановіча і яго папулярызатар. І нават на мяжы 20-х–30-х гадоў ХХ стагоддзя, у часы ідэалагічных уціскаў, скіраваных на ўсё створанае пісьменнікамі-адраджэнцамі, Міхайла Драй-Хмара не адступіў ад сапраўдных навуковых крытэрыяў ацэнкі Мастацтва. Уласна, за гэтую сваю прафесійную прынцыповасць, што спалучалася з грамадзянскай чэснасцю, ён і паплаціўся жыццём. Відавочна таму, што імя М. Драй-Хмары надоўга было вылучана з літаратурнага кантэксту ХХ стагоддзя, шырэйшыя зацікаўленні і напрацоўкі ўкраінскага паўпрэда Багдановіча раскрываюцца перад беларускім літаратуразнаўствам толькі апошнім часам.

Трэба адзначыць, што праца М. Драй-Хмары па даследаванні творчасці Максіма Багдановіча, яго велізарны ўклад у папулярызацыю нашага беларускага класіка на прасторах Украіны ўсебакова разглядалася на Міжнародных навуковых канферэнцыях, што рэгулярна праводзяцца Музеем Максіма Багдановіча. Вядучая роля ў даследаванні пытанняў «Максім Багдановіч і Украіна», «М. Драй-Хмара як перакладчык Максіма Багдановіча» належыць, з украінскага боку, П. Ахрыменку, І. Дэнысюку, В. Чабаненку, Р. Лубкіўскаму, з беларускага – А. Лойку, В. Рагойшу.

Апошнім часам у Беларусі значна пашыраюцца галіны кампаратывісцкага літаратуразнаўства, узрастае ўвага да славістыкі. М. Драй-Хмара заслугоўвае на тое, каб яго славістычныя напрацоўкі былі ўспрыняты як своеасаблівы прыклад шырокага і сумленнага вывучэння суседніх славянскіх культур. Бо для вучонага М. Драй-Хмары славістычная праца ўключала ў сваё кола гісторыю, этнаграфію, культуру ў найбольш поўным іх выяўленні. А гэта значыць, што даследчыцкая думка вучонага М. Драй-Хмары абавязкова ахоплівала пытанні мовы, літаратуры, фальклору.

Кніга «Міхайло Драй-Хмара: Літаратурна-навука спадчына», што ўбачыла свет у Кіеве ў 2002 годзе, выдадзеная з выдатным уступным словам акадэміка Міколы Жулінскага «Шлях з няволі, з небыцця» і «Прадмай», напісанай дачкой пісьменніка, доктарам філасофіі Сарбонскага ўніверсітэта Аксанай Ашэр, дазваляе скласці ўяўленне пра кірунку славістыкі ўкраінскага вучонага.

Першая навуковая праца М. Драй-Хмары звязана з харвацкім матэрыялам. Артыкул «Паэтычны твор А. Качыча-Міошыча “Razgovor

ugodni naroda slovinskoga”», напісаны ім, студэнтам Кіеўскага ўніверсітэта, удзельнікам семінара прафесара У. Ператца, атрымала высокую ацэнку – залаты медаль на конкурсе маладых вучоных. М. Драй-Хмара заглыбляецца ў свет славянскіх культур. Славянскае таварыства, Кіеўскі ўніверсітэт накіроўваюць маладога вучонага ў замежную камандзіроўку, ён атрымлівае магчымасць працаваць у бібліятэках Львова, Бухарэста, Заграба, Белграда, Будапешта. У далейшым спісе месц працаўладкавання М. Драй-Хмары значацца навуковая дзейнасць у Інстытуце мовы пры АН Украіны, выкладчыцкая праца ў кіеўскіх ВНУ. У час працы ў Камянец-Падольскім ўніверсітэце ён чытае шырокі курс лекцый «Славяназнаўства», што было, як на той час, вельмі рэдкай і прагрэсіўнай з’явай.

У згаданы том твораў М. Драй-Хмары ўвайшлі публікацыі, што паказваюць гарызонты славістычнага кірунку дзейнасці вучонага. Ён аналізуе чэшскія пераклады твораў украінскага паэта Паўла Тычыны, выяўляючы цудоўнае веданне чэшскай мовы, тонка адчуваючы паэтычныя нюансы арыгінала. Ён даследуе беларускую літаратуру: акрамя ўжо згаданых публікацый пра Максіма Багдановіча, М. Драй-Хмара піша вялікі артыкул пра Янку Купалу. Шмат увагі ён аддае польскай літаратуры, усеахопна разглядаючы творчы шлях Казіміра Тэтмайера. Асобнае месца ў даследчыцкай лабараторыі М. Драй-Хмары займае культура Сербіі: гэтыя даследаванні здзяйсняюцца вучоным з кампаратывісцкіх пазіцый. Тыя паралелі, якія ён адкрываў паміж сербскай і ўкраінскай народнай творчасцю, падаваліся па-наватарску яскрава, цікава і доказна.

Увагу да Сербіі ўкраінскі даследчык засведчыў у публікацыі «Сербскія народныя прыпавесці», што з’явілася навуковай рэакцыяй на выданне сербскім даследчыкам В. Чайкановічам зборніка народнай творчасці сербаў. У зборнік было ўключана 212 арыгінальных тэкстаў, узятых з архіва Этнаграфічнай камісіі Сербскай акадэміі навук ў Белградзе. Рэцэнзія М. Драй-Хмары вызначаецца глыбінёй навуковага падыходу: у публікацыі даецца ацэнка мастацкім вартасцям адабранага фальклорнага матэрыялу, тым каментарыям, што суправаджаюць тэксты. Сапраўдным навуковым адкрыццём ва ўкраінскім літаратуразнаўстве таго часу з’явілася праца М. Драй-Хмары «Паэма Лесі Украінкі “Віла-сястроўка” на фоне сербскага і ўкраінскага эпасу». На падставе гэтых даследаванняў можна скласці поўнае ўяўленне пра працу славіста М. Драй-Хмары ў галіне фалькларыстыкі.

Высвятляючы генезіс твора Лесі Украінкі, М. Драй-Хмара найперш адзначае на пачатку свайго даследавання: «“Віла-сястроўка” - гэта цудоўная мазаіка, у якой арыгінальнае знітавана з запазычаным, дзе элементы паўднёvasлавянскага, а часткова і ўкраінскага, эпасу гарманічна яднаюцца з элементамі ўласнай творчасці паэтэсы» [1, 155]. Такім чынам, даследчык абазначыў кола фалькларыстычных пошукаў: балгарскі, сербскі, харвацкі, усходнеславянскі культурныя арэалы. І сапраўды, М. Драй-Хмара сумленна прачытвае і галоўныя выданні збору нацыянальнага фальклорнага матэрыялу, і іх навукова-тэарэтычныя даследаванні. М. Драй-Хмара абапіраецца на такія працы А. Афанасьева, як «Поэтические воззрения

славян на природу», «Народные русские сказки», А. Патабні «Объяснение малорусских и сродных песен», кнігу «Былины» у выданні Сабашнікавых. Асэнсаванне ўкраінскай народнай творчасці засведчана ў працы М. Драй-Хмары спасылкамі на працы Б. Грынчэнкі «Літаратура ўкраінскага фальклору», У. Антановіча і М. Драгаманава «Гістарычныя песні ўкраінскага народу». Зразумела, сярод паўднёvasлавянскага матэрыялу галоўнае месца аддадзена публікацыям шматтомнага збору фальклорнага матэрыялу, здзейсненага Вукам Караджычам. Заўважым, што, акрамя спасылак на салідныя кніжныя фалькларыстычныя выданні, украінскі даследчык часта звяртаецца да асобных артыкулаў, выяўляючы шырокую абазнанасць у галіне пастаўленых перад сабою праблем.

Акрамя таго, даследаванне М. Драй-Хмары дазваляе ўбачыць, наколькі моцнай з'яўлялася ўвага да паўднёvasлавянскага фальклору ў тагачаснай мастацкай літаратуры Украіны. Даследчык залучае для тыпалагічнага супастаўлення харвацкі, сербскі, балгарскі фальклор, разглядаючы паўднёvasлавянскія матывы ў творчасці Івана Франко, Міхайла Старыцкага. Найпаўней аналізуецца даследчыкам выданне М. Старыцкага «Сербскія народні думы і пісні». І гэта цалкам апраўдана, паколькі апрацоўка М. Старыцкім народнай творчасці сербаў – сапраўды знакамітая з'ява як у галіне міжславянскіх сувязей, так і мастацкага паэтычнага перакладу.

На што звяртае ўвагу даследчык? Найперш яго тыпалагічныя супастаўленні тычацца ідэйнай і вобразатворчай сутнасці тэкстаў, народных і аўтарскіх. Паказальнай тут можна лічыць цытату, якую даследчык бярэ з «Прадмовы» да выдання М. Старыцкага. «Сербы і ўкраінцы – піша ён, - асабліва багатыя на сваю народную паэзію; у іхніх думках і песнях адлюстравалася ўсё бурлівае мінулае гэтых шматпакутных народаў, напоўненае трагічнай барацьбою за свабоду... Сербы здолелі зберагчы ў сваёй памяці ўсю чысціню, прынаднасць эпічнай песні і мовы; у іх і да сёння б'ецца сэрца колішніх асілкаў, яны і цяпер жывуць колішнім эпічным жыццём, здзяйсняючы апошні акт крывавай няроўнай барацьбы з ворагам-прыгнятальнікам. Украінцы праз сваю кроўную роднасць, праз мінулае, паводле тыпу, шматлікіх побытавых рыс, паводле мовы і, нарэшце, праз свае прыхільнасці надзвычай блізкія да прыдунайскіх славян; гэта падабенства знайшло адбітак і ў народнай паэзіі...» [1, 159].

М. Драй-Хмара з пазіцыі параўнальнага літаратуразнаўства разглядае тэксты ўкраінскага, паўднёvasлавянскага фальклору, мастацкія творы ўкраінскіх пісьменнікаў з розных бакоў. З боку моватворчага – праз аналіз лексікі, стылістычнага – праз пабудову сказаў, паўторы і г. д. Спецыфіка паэтыкі народнага мыслення раскрываецца паводле выкарыстання сталых эпістэтаў, сімвалаў, звароту да фантастычнага элементу (у сербаў ён больш выразны, чым ва ўкраінскім фальклору). Зсяроджваецца даследчык на супастаўленні этнакультурных рытуалаў - матываў пабрацімства, адносін да каня, рэакцыі на палон, успрыманне смерці і інш.

Паказальна, што М. Драй-Хмара, сам выдатны паэт, закранае і такую тонкую сферу паэзіі, як рытміка, пабудова страфы. У прыватнасці, М. Драй-

Хмара адзначае: «Сербскія думы, у адрозненні ад украінскіх, рыфмы не маюць – яна сустракаецца толькі зрэдку, як выключэнне... Зрэдку ў сербскіх думах можна напаткаць унутраную, пераважна дзеяслоўную рыфму». Пад уплывам гэтых адметнасцей сербскага фальклору ствараўся вершаваны малюнак і ў Старыцкага, і ў Лесі Украінкі: рыфма ў іх адсутнічае. Цікавыя назіранні здзяйсняе М. Драй-Хмара над вершаваным памерам. Ён лічыць, што з боку рытмічнага «Віла-сястроўка» цалкам адпавядае «Сербскім народным думам» Старыцкага: і там, і там маем пяцістопны харэй. Хаця, як лічыць даследчык, харэй не цалкам адпавядае сербскаму эпічнаму вершу, а толькі набліжаецца да яго. М. Драй-Хмара дае вельмі падрабязнае апісанне асаблівасцей рытмікі сербскай думы, звяртае ўвагу на спецыфіку яе выканання гусярамі, прыўнясенне ў вершаваны ўзор рэчытатыўнай інтанацыі, аналізуе значэнне цэзуры ў сербскім вершы, вызначае магчымасці пераўвасаблення сербскага сілабічнага дзесяціскладовіка па-ўкраінску.

Такім чынам, канкрэтны аналіз аўтарскага мастацкага тэксту вырастае пад пяром даследчыка М. Драй-Хмары з глыбінь этнакультурных, фалькларыстычных ведаў, з разумення спецыфікі развіцця нацыянальных літаратур, тэорыі літаратуры, метадалогіі кампаратывісцкага славяназнаўства.

Аднак М. Драй-Хмара, даючы выдатныя ўзоры параўнальнага даследавання блізкароднасных культур, заклікаў не спыняцца толькі на «генетычнай платформе». У 1929 годзе М. Драй-Хмара публікуе артыкул «Праблемы сучаснай славістыкі». «Вялікае задавальненне, – гаварыў ён, – прыносіць вывучэнне ўзаемных славянскіх уплываў, напрыклад, украінска-польскіх, украінска-беларускіх, украінска-славацкіх і іншых». Аднак, як падкрэсліваў вучоны, вялікае ўздзеянне на славянскія літаратуры мелі часам рамана-германскія чыннікі. І ў такіх выпадках «генетычная праблема павінна паступіцца перад функцыянальнай... Бо толькі іманентнае вывучэнне мастацкіх форм і іх эвалюцыі можа даць плённыя вынікі, спробы ж тлумачыць падабенства толькі як гетэрагенны факт наперад асуджаныя не на поспех» [1, 300].

Акадэмік М. Жулінскі справядліва заўважае: «Калі б лёс быў міласэрны да М. Драй-Хмары і ён мог бы свае канцэптэуальныя прынцыпы і праблемна-тэматычныя тэзісы разгарнуць на ўсю гісторыка-этналагічную прастору фактаграфіі, мы б сёння мелі фундаменальную працу, прысвечаную славяназнаўству» [2, 12]. На жаль, міласэрным жыццёвы лёс да дзеячаў нацыянальнага адраджэння не быў. Але творчы лёс павінен кампенсаваць жыццёвыя страты на ніве мастацтва. Пераважна ўсё тое, што створана творчым геніем украінскага народа ў пераломныя 20-я–30-я гады ХХ стагоддзя, сёння з'яўляецца узорам нацыянальнай класікі.

Тыя думкі, меркаванні, якія пакінуў М. Драй-Хмара наконт шляхоў, прынцыпаў, метадалогіі развіцця айчыннай славістыкі, сёння выяўляюцца слушнымі, аб'ектыўна працуюць на дасягненні сучасных вучоных.

ЛІТАРАТУРА

1. *Драй-Хмара, Михайло*. Літературно-наукова спадщина / Михайло Драй-Хмара. – Київ, 2002.
2. *Жулинський, Микола*. Шлях із неволі, з небуття / Микола Жулинський // Драй-Хмара Михайло. Літературно-наукова спадщина. – Київ, 2002.